

Феномен массовой литературы в современной России : Сб. науч. ст. – СПб.: СПГУТД, 2009. – С. 50–57.

7. Фаулз Д. Аристок / Джон Фаулз; пер. с англ. И. Бессмертной. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2008. – 347 с.
8. Шкловский В. О теории прозы / Виктор Борисович Шкловский. – М.: Сов. писатель, 1984. – 384 с.
9. Эко У. Заметки на полях «Имени розы» / Умберто Эко // Эко У. Имя розы: Детектив. Вып. 2. – М.: Книжная палата, 1989. – С. 427–482.

Надійшла до редколегії 25 травня 2014 р.

УДК 821.111 (73)

О. М. Данильчук

Миколаїв

ВИТОКИ ЖАНРУ ХОРРОР У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ СТІВЕНА КІНГА

Сучасне масове мистецтво – складне й неоднорідне явище. Протягом останніх десятиліть з'явилися спроби осмислити цей феномен, проте науковий вакуум у його вивченні залишається проблемою літературознавства. Інтерес до масової літератури зумовлено тим, що в її оцінці виявляється парадокс: вона вкрай низько оцінюється науковцями, але користується високим попитом серед читачів. Це протиріччя ставить перед необхідністю аналізу книг популярних авторів. Прозаїки маскульту відстоюють виховну й комунікативну функції літератури, акцентують її етичний потенціал, але визначаються критикою як «другосортні». Таким автором серед багатьох представників сучасної масової культури й літератури є американський прозаїк Стівен Едвін Кінг, типовий і водночас неординарний представник жанру хоррор. Розбіжність в оцінці творчості автора пояснюється неповним дослідженням його художнього доробку. С. Кінг працює в різних жанрах: саспенс, трилер, містика, фантастика, драма, фентезі. Та традиційно його вважають представником літератури жахів. У статті досліджуються, чому саме цей жанр С. Кінг обрав для реалізації своїх художніх інтенцій.

Ключові слова: *масова культура й література, готичний роман, твір жахів.*

Современное массовое искусство – сложное и неоднородное явление. В течение последних десятилетий появились попытки осмыслить этот феномен, однако научный вакуум в его изучении остается проблемой литературоведения. Интерес к массовой литературе обусловлен тем, что в ее оценке обнаруживается парадокс: она крайне низко оценивается учеными, но пользуется высоким спросом среди читателей. Это противоречие ставит перед необходимостью анализа книг популярных авторов. Прозаики масскульту отстаивают воспитательную и коммуникативную функции литературы, акцентируют ее этический потенциал, но определяются критикой как «второсортные». Таким автором среди многих представителей современной массовой культуры и литературы является американский прозаик Стивен Эдвин Кинг, типичный и одновременно неординарный представитель жанра хоррор. Расхождение в оценке творчества этого автора объясняется недостаточным исследованием его художественного наследия. С. Кинг работает в разных жанрах – саспенс, триллер, мистика, фантастика, драма, фэнтези. И традиционно его

считают представителем литературы ужасов. В статье исследуются, почему именно этот жанр С. Кинг выбрал для реализации своих художественных интенций.

Ключевые слова: массовая культура и литература, готический роман, роман ужасов.

Modern mass art is a complex and variegated phenomenon. During the last decades attempts to interpret it appeared, however, scientific vacuum in studying it still is the issue of literary criticism. Interest in mass literature is determined by the paradox of its evaluation. It is really badly valued by scientists but is highly popular within readers. This controversy causes the need of popular authors' books analysis. The problem of the valuation of their heritage is not defined yet. Mass culture novelists stand up for educational and communicative functions of literature, draw attention to its ethical potential, but are characterized by critics as mediocre. Among many mass culture and literature representatives American novelist Stephen Edwin King is such an author. He is typical and at the same time extraordinary representative of horror genre. Despite the rough boundaries of 'the low genre' and commercial orientation, his books provide the serious basis for scientific research. The divergence within appraisals of the author's creation is explained by the incompleteness of his work's studying. Stephen King works in different genres, such as suspense, thriller, mysticism, drama and fantasy. But he is traditionally considered to be the representative of horror. The reasons why Stephen King has chosen this genre for realization of his artistic intentions are being studied in this article.

Key words: mass culture and literature, gothic novel, horror novel.

Сучасне масове мистецтво – складне й неоднорідне явище. Останнім часом з'явилися спроби осмислити його, проте науковий вакуум у вивченні цього феномена залишається проблемою літературознавства. Прозаїки маскульту відстоюють виховну й комунікативну функції літератури, підкреслюють її етичний потенціал, але їх книги визначаються критикою як «другосортні». Це протиріччя зумовлює потребу у всебічному аналізі книг популярних авторів.

Серед багатьох представників сучасної масової культури й літератури особливою популярністю користується американський прозаїк Стивен Кінг, типовий і водночас неординарний представник жанру хоррор. Попри суворі рамки низького жанру й комерційну орієнтацію, його книги дають серйозну підставу для наукового аналізу. Маючи енциклопедичні знання в галузі літератури й новаторські амбіції, С. Кінг активніше від інших представників популярного мистецтва використовує досягнення «нежанрової літератури», і цим істотно збагачує виражальні засоби масового мистецтва, на яке суттєво впливає: наприклад, на романи Д. Кунца, Р. Маккамона, П. Страуба та інших.

Літературознавці вважають С. Кінга «постачальником літературного ширвжитку» й називають його твори «нелітературою» (Г. Блум, Р. Снайдер). Але в автора багато шанувальників як серед пересічних читачів, так і серед рецензентів та колег по перу. Більш об'єктивну оцінку його творчості дають літературознавці С.Т. Джоши, Н. Керролл, О. Зверев, О. Медведєв, А. Шемякін. Письменники Дж. Клют і П. Ніколс зазначають, що «гострота його прози, увага до діалогу, невимушений і відвертий стиль викладу, що обеззброює, пристрасне викриття людської дурості й жорстокості, особливо дитячої, – усе це дозволяє по праву вважати Кінга

по-справжньому популярним письменником» [4]. Прозаїк Дж. Дівер підкреслює, що С. Кінг самостійно популяризував жанр фентезі і зробив популярним жанр роману. Завдяки багатим характеристикам героїв, уважному ставленню до деталей, розвитку сюжету й трансформації персонажів він показав, що прозаїки можуть знову зробити актуальними такі теми, як, скажімо, вампіризм. Чимало авторів і до Кінга доклали свої зусилля до жанру жахів, але не стали такими відомими. Названі художні прийоми спричинили успіх Кінга, тому він «майстер з майстрів» [4]. Така розбіжність в оцінці творчості автора пояснюється неповним дослідженням його художнього доробку. У вітчизняному літературознавстві бракує сучасних фундаментальних праць, присвячених аналізу проблематики і поетики його романів у контексті провідних естетичних концепцій ХХ століття.

С. Кінг працює в різних жанрах: саспенс, трилер, містика, фантастика, драма, фентезі. Та традиційно його вважають представником літератури жахів. Чому саме цей жанр С. Кінг обрав для реалізації своїх художніх інтенцій? Прозаїк неодноразово наголошував, що письменники нічого не забувають. Всі його страхи, фантазії, і як наслідок літературні прийоми, беруть початок у напівзлидненому провінційному дитинстві, куди автор повертається у своїх романах: Америку «золотих п'ятдесятих» і «бунтуючих шістдесятих». С. Кінг зізнається: «Я з дитинства відчував, що життя несправедливе. Мати виховувала мене одна, батько залишив нас <...> Ми були бідними <...> й нічого не знали про суспільство рівних можливостей <...> Дещо від цього відчуття несправедливості ще залишилося й відбивається сьогодні в моїх книгах» [5]. Образ Мудрого старого у творах С. Кінга уособлює смуток за чоловічим вихованням.

Малим С. Кінг був надто вразливим. Цю рису він успадкував від ірландських пращурів. Його лякали темрява шафи, мерці. Повідомлених фізіологічних деталей вистачило на те, щоб з'явилося оповідання про хлопця, якого задушив поїзд, а в повісті «Тіло» з'явився жахливий опис розчавленого трупа. Фантазія юного С. Кінга знаходила вихід і уві сні. У романі «Танок смерті» письменник писав: «Уві сні я побачив труп повішеного, що теліпався на шибениці на пагорбі. <...> Коли вітер повернув тіло, я побачив, що в трупа моє обличчя – розкладене, подзьобане птахами... і тут труп відкрив очі й подивився на мене. Я проснувся з криком» [3, с. 34]. Опис цього сну автор використав у романі «Жереб Салема», де повішений перетворився на злодія Хьюбі Марстена. Уяву С. Кінга живив і штат Мен, батьківщина прозаїка, таємнича глухомань. Тож, читання книг на той час стало для нього вікном у світ. Відволікаючись від хвороб, хлопчик писав оповідання. Перше, «Містер Хитрий Кролик», розповідало про друзів-звірків, які рятували дітей, що потрапили в біду.

У міфології С. Кінга чималу роль відіграє й стара скриня з фантастичними часописами 40-х років ХХ століття й книгами

Г.Ф. Лавкрафта і Р. Бредбері, яку він знайшов у тітки. Прочитавши все від дошки до дошки, хлопчик звернувся до міської бібліотеки за новими книжками, а в його дитячих творах Білого Кролика витіснили підкорювачі космосу, вампіри та інші монстри. У скрині лежали й особисті речі батька С. Кінга. Пізніше письменник описав їх в оповіданні «Мавпа»: «Численні морські карти, косоокий бінокль, конверти з купою акуратно вкладених дивовижних марок, чужоземні монети...» [2]. Після романів і коміксів С. Кінг зацікавився фільмами жахів – «Істотою з чорної лагуни», «Байками зі склепу». Передивившись їх, С. Кінг став експертом у цій галузі, створивши «Танок смерті» – докладний аналіз книг і фільмів жаху. Мистецтво жаху з'явилося й розквітло в 1920-х роках в умовах Великої кризи. С. Кінг зазначав: «Коли люди, яких переслідувала депресія не могли дозволити собі заплатити за радість подивитися на дівчат <...> що танцюють <...> вони позбавлялися від своїх тривог іншим засобом – дивилися, як у “Франкенштейні” блукав болотом Борис Карлофф або як повз у темряві Бела Лугоши в “Дракулі”» [5]. Ці німі екранізації відомих сюжетів стали класикою кіномистецтва завдяки тому, що були очевидним вираженням жанру хоррор. Не маючи нічого з арсеналу пізнішого кіно, вони діяли на глядача «чистим» жахом. Улюбленими фільмами хоррор для С. Кінга стали й вільні варіації Р. Кормена на тему оповідань Е. По. За одним із них, «Колодязь і маятник», юний автор написав повість, яка стала його першим бестселером серед однолітків.

Сюжети для творів С. Кінгу давало й саме життя. У кінці 1950-х років увагу дванадцятирічного хлопчика привернули криваві бузувірства, які здійснили дев'ятнадцятирічний Чарльз Старквезер і його чотирнадцятирічна подружка, убивши 11 чоловік. С. Кінг зібрав цілий альбом газетних вирізок про злочини, цікавлячись їх мотивами й деталями, а потім використав у своїх творах. Навесні 1965 року сімнадцятирічний С. Кінг прорвався у «справжню» пресу: оповідання «Я був юним грабійником могил», назву якого він запозичив з назви фільму «Я був юним перевертнем», було надруковане під заголовком «У напівсвіті жаху». Головний герой – сирота, якого зловісні вчені найняли для викопування мерців, якими вони годували гігантських личинок. Дізнавшись про це, підліток підпалив лабораторію й знищив личинки, які встигли до того зжертви обох експериментаторів. Сюжет нагадував оповідання Г.Ф. Лавкрафта «Герберт Вест-реаніматор». Та С. Кінг ніколи не боявся звинувачень у плагіаті.

До кінця 1960-х років автор набув увесь багаж вражень, що вплинули на його творчість. У документальному нарисі «Як писати книги» він згадує: «До дідька миле, до дідька те, що надихає, до дідька Білосніжку... У тринадцять років мені потрібні були чудовиська, що пожирають ціле місто, радіоактивні трупи, що виходять з океану й поїдають серфінгістів... Фільми жахів зазирають у середину людини, шукають слабкі місця, з якими кожний повинен уміти справлятися. Це

виявляє в них елемент універсальності й служить основою для створення справжнього мистецтва» [1, с. 48]. А в інтерв'ю журналу «Могила Дракули» С. Кінг зазначає: «Страшні історії роблять з нас дітей <...> їх головна функція – вибивати <...> нісенітницю, за які ми ховаємося» [5].

Обстановка «холодної війни» створювала у громадській свідомості США парадоксальні зрушення. Досягаючи небувалого в історії розвитку цивілізації добробуту, американці переконувалися, що в будь-який момент можуть його позбутися. Жанр жахів відіграв важливу роль, замінюючи реальні загрози вигаданими. У «Танку смерті» С. Кінг наголошує: «За останні тридцять років поле жахливого розширилося й зараз включає не тільки особисті страхи. За цей період <...> жанр жаху відшукав критичні точки фобії національного масштабу, і ті книги й фільми, що користувалися найбільшим успіхом, майже завжди виражали страхи широких мас і грали на них. Такі страхи – звичайно політичні й психологічні, і в жодному разі не страх перед надприродним – надають кращим творам цього жанру приємний алегоричний відтінок» [3, с. 68]. У той же час С. Кінг розуміє, що страх перед зовнішньою загрозою ховає під собою жах більш глибокого рівня, що приховується в душі людини. Архитипове джерело цього жаху – «підсвідоме». Понад усе людину лякають незрозумілі явища, сховані під маскою буденності. Перевертень, який перетворюється на вовка, страшніший, ніж сам вовк. Тож, прибульці в романах автора не громлять земні міста з повітря, а захоплюють їх зсередини.

Про внутрішні загрози люди думають тоді, коли відсутні зовнішні. Почасти це пояснює, чому модернізований жанр хоррор розквітнув саме в США – країні, жителі якої більшу частину ХХ століття насолоджувалися миром і процвітанню. Якщо в колективі страхи спільні й соціальні, то наодинці з собою людина боїться інших речей: хвороби, смерті, втрати близьких і навіть вови, що сидить у шафі. С. Кінг уміло препарує ці страхи, виступаючи, за його словами, «психоаналітиком навпаки»: «Цим хлопцям платять за те, що вони розвіюють людські страхи, а мені – за те, що я їх підсилюю. Імовірно, потрібно й те, і друге – «ми описуємо вигадані жахи, аби допомогти людям справитися з реальними» [5]. Розуміючи свою суспільну функцію С. Кінг зазначає: «Читаючи жахи, ви серйозно не вірите в написане. Не вірите у вампірів, перевертнів, вантажівки, що самі заводяться. Справжні жахи, в які ми віримо, – ті, про які писали Достоевський, Олбі, Макдональд. Це ненависть, відчуження, старіння без любові, вступ у незрозумілий і ворожий світ непевною ходою юнака. І ми у своїй повсякденній реальності часто нагадуємо трагедійно-комедійну маску – ту, що посміхається ззовні, й ту, що скорботно опустила куточки губ. Десь, безумовно, існує <...> центральний пункт переключення... що дозволяє поєднати ці маски. І знаходиться він у тому самому місці, у тому куточку душі, куди так добре лягають історії жахів» [5].

Отже, жанр хоррор у художньому доробку С. Кінга є органічним втіленням світовідчуття автора. Створюючи захоплюючі сюжети, прозаїк розважає і повчає читача. Дидактичність спостерігається в його роздумах про те, що є добре, а що погано. Така дуалістична концепція світобачення С. Кінга є засобом формування світогляду читача. А це, безумовно, виправдовує деякі художні «слабкості» автора: певну словесну простоту, надлишок кривавих сцен. Здебільшого прозі жахів С. Кінга притаманні соціальні, психологічні, мелодраматичні й дещо гумористичні забарвлення. Його творчість водночас типова й феноменальна. Він відображає ті неоднозначні процеси, що відбуваються в суспільному житті, культурі й літературі Заходу. Продовжуючи традиції готичного роману Е. Редкліф, Г.Ф. Лавкрафта, Р. Блоха та інших, С. Кінг надає жанру жахів широкої міжнародної популярності й займає почесне місце серед прозаїків сучасної американської та світової художньої літератури.

Бібліографічні посилання

1. Кинг С. Как писать книги: Мемуары о ремесле / С. Кинг; пер. с англ. М. Левина. – М.: АСТ, 2001. – 320 с.
2. Кинг С. Обезьяна [Электронный ресурс] / С. Кинг. – Реж. доступа: <http://www.fenzin.org/online/2269/1> (дата обращения: 01.03.2014). – Загл. с экр.
3. Кинг С. Пляска смерти / С. Кинг; пер. О. Колесникова. – М.: АСТ, 2001. – 412 с.
4. Критика [Эл. ресурс]. – Реж. дост.: <https://sites.google.com/site/stephenkingwriter/tvorcestvo/kritika> (дата обращения: 01.03.2014). – Загл. с экр.
5. Эрлихман В. Король темной стороны. Стивен Кинг в Америке и России/ В. Эрлихман [Электронный ресурс]. – Реж. доступа: www.arhives.gov/exhibits/charters/declaration_transcript.html (дата обращения: 09.09.2013). – Загл. с экр.

Надійшла до редколегії 25 березня 2014 р.

УДК 316.73

Е. Г. Иванцов
Днепропетровск

К ИТОГАМ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ОПРОСА ПО ПРОБЛЕМАМ ЧИТАТЕЛЬСКИХ ПРЕДПОЧТЕНИЙ СТУДЕНТОВ ДНУ

Розглядаються підсумки соціологічного опитування з проблем читацьких уподобань студентів Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара. Важливо, що в даному навчальному закладі представлені всі три групи студентів – студенти гуманітарної спрямованості, природничо-наукової та технічної. Очевидно, що саме студентське середовище – найбільш, мабуть, рухливий соціум відносно до книги та її читання. Конкретний вектор дослідження, що проводилося в 2012–2013 роках лабораторією соціокультурних досліджень ДНУ, співвідносився з практикою читання в навчальній та дозвільній діяльності студентів. У плані попередньої доказової гіпотези ми виходили з того, що найбільшим масивом